

RECENSIES

Onno Boonstra en Anton Schuurman (eds.), *Tijd en ruimte. Nieuwe toepassingen van GIS in de alfawetenschappen* (Utrecht: Matrijs, 2009)
232 p. ISBN 978 90 5345 388 9.

Het gebruik van GIS onder sociale historici is zo goed aangeslagen dat tegenwoordig elke grote conferentie binnen het vakgebied wel een paar sessies van GIS-gebruikers huisvest, maar het destijds verwachte overrompelende succes is uitgebleven. Reden voor een aantal geesteswetenschappers om de handen ineen te slaan en een – uit de aard der zaak fraai geïllustreerd – overzicht te bieden van wat er zoal mogelijk is met GIS, dat dan tegelijkertijd geldt als een pleidooi voor een actiever gebruik van GIS onder geesteswetenschappers.

Dit boek is dus geschreven om onder hun collegae reclame te maken voor GIS, zoals verschillende auteurs ook ruitelijk toegeven. Ettelijke medewerkers van de Fryske Akademy prijzen bijvoorbeeld het aldaar ontwikkelde HISGIS aan – en ondersteunen dat ook met fraaie bijdragen over de toepassing van HISGIS in Friesland. *Tijd en ruimte* oogt dan ook wel een beetje als een dure reclamefolder – met dien verstande dat in tegenstelling tot veel andere wervende lectuur deze reclame ook daadwerkelijk overtuigt. De vormgeving van het boek en in het bijzonder de vele kaarten en grafieken zijn een feest voor het oog, en ook inhoudelijk heeft het veel te bieden. *Tijd en ruimte* bevat verschillende bijdragen van geesteswetenschappers, van wie velen actief zijn in de sociale en economische geschiedenis.

Na twee inleidende hoofdstukken van de redacteurs volgen een reeks casestudies waarvoor gebruik is gemaakt van GIS en waarvan de resultaten worden gepresenteerd, waarbij onderwerpen aan bod komen als de ruimtelijke spreiding van voornamen in de late twintigste eeuw, daling van het analfabetisme in de jaren 1775-1900, de transformatie van de Haarlemse stadsrand in de negentiende eeuw, de ligging van het Romeinse aquaduct van Tongeren en de Historische Atlas Nijmegen. Clé Lesger, Marco van Leeuwen en George Buzing laten in een casestudy van Delft zien hoe het gebruik van GIS resulteert in diepgravender studies van residentiële segregatie, die in vroegmoderne Nederlandse steden plaats vond op het niveau van gevelwanden en/of het huizenblok, wat bewijst dat in de praktijk arm en rijk dus in elkaars nabijheid woonden. Merijn Knibbe laat in zijn bijdrage over landgebruik in vroeg negentiende-eeuws Friesland zien hoe GIS nieuwe inzichten kan opleveren, zoals de ontdekking van het niet geringe economische belang van de rietcultuur in Friesland, helpt om hiaten in de historische kennis te localiseren en niet alleen mogelijk maakt ‘meerlagige grootschalige patronen in beeld te brengen’, maar ook ‘variabelen meerlagig op perceelniveau weer te geven’ (p. 78).

De verschillende bijdragen zorgen voor een kaleidoscopisch beeld van wat er allemaal mogelijk is met GIS, en zijn over het algemeen goed leesbaar. Een enkel artikel is voor de doorsnee historicus wellicht nogal technisch, zoals dat van Wilbert Heeringa,

John Nerbonne en Peter Kleiweg over dialectvariatie, dialectafstanden en dialectindelingen. En een enkele keer lijkt de volgorde van een reeks kaarten niet te kloppen. Dat lijkt in elk geval zeker het geval te zijn met de volgorde van de kaarten op pagina 120-121, in het verder zeer interessante artikel van Vincent Tassenaar en Peter Groote over de Komlos-paradox in Noord-Nederland. Die kleine feilen wegen echter niet op tegen het feit dat men na lezing van het geheel kan concluderen dat er dankzij GIS een veel fijnmaziger en deels gekanteld beeld van het verleden ontstaat. Volgens de redacteurs in hun voorwoord is het dan ook ‘nu al duidelijk’ dat het gebruik van GIS ‘nieuwe ontwikkelingen in het onderzoek van de alfawetenschappen zal inluiden, met andere vragen en onverwachte antwoorden’ (p. 7).

Uit *Tijd en ruimte* wordt niettemin ook duidelijk dat er nog vele obstakels te overwinnen zijn voordat GIS op grote schaal kan worden toegepast. Een van de nadelen van het gebruik van GIS is bijvoorbeeld dat er nog steeds veel werk handmatig moet worden verricht, bijvoorbeeld oude kaarten om te kunnen zetten in bruikbare GIS-bestanden, zoals ook noodzakelijk is bij bijvoorbeeld het in kaart brengen van toponiemen – waarbij overigens mooie resultaten worden behaald, zoals Harm Nijboer demonstreert in zijn bijdrage over microtoponiemen. Het vergt daarom ook heel wat werk voordat het daadwerkelijk verschil kan uitmaken – en dus de benodigde financiën. De financiering van historische digitalisering is nog een grote bottleneck is, zo stellen de redacteurs (p. 16), en ook Hans Mol en Peter Ekamper wijzen in hun bijdrage over HISGIS op de noodzaak van investeringen. GIS kan pas succesvol worden als het mogelijk wordt meerlagige gegevens in te voeren en te vergelijken op een bovenregionale schaal. ‘Schaalvergroting en massale data-invoer zijn ook hier de trefwoorden’ (p. 209). Voor dat doel zijn investeringen nodig, die, zo menen de auteurs, alleen op gang kunnen komen als wetenschappers en wetenschappelijke instellingen zich daarvoor inspannen. Of dat in een tijd van grote bezuinigingen realistisch kan men zich afvragen, maar *Tijd en ruimte* weet in elk geval overtuigend een lans daarvoor te breken.

Henk Looijesteijn

Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis

Bastiaan Willink, *De textielbaronnen. Twents-Gelders familisme en de eerste grootindustrie van Nederland 1800-1980* (Zutphen: Walburg Pers, 2010) 256 p. ISBN 978 90 5730 684 6.

Waarom hebben, behalve havenondernemers, textielindustriëlen als enige in hun categorie in de volksmond het predicaat ‘baron’ verkregen? Speelde hun al dan niet vermeend feodaal gedrag en dito levensstijl hierbij een rol? De (internationale) geschiedenis van deze toekenning zou interessant genoeg zijn: een snelle blik in Google books leert dat de eerste vermeldingen in het Nederlandse taalgebied, verrassend, pas uit 1926 dateren. Maar dat is bepaald niet de insteek van Bastiaan Willink in zijn nieuwe boek. De ondertitel geeft het centrale begrip, familisme, aan en tevens de beperking tot de Twents-Gelderse textielindustrie. Willink heeft na een werkzaam bestaan als wetenschapshistoricus zich op de textielgeschiedenis ‘gestort’, mede geïnspireerd door zijn eigen verleden als nazaat van een textielondernemersfamilie te Winterswijk. Dit resulteerde onder meer in studies over zijn familie (2006) en vervolgens over Twentse doopsgezinde fabrikeursfamilies en het familiebedrijf Hofkes (2008). Al deze families